

på en forskning af *flåderne* – og kun sporadisk af *staterne* – må det stå som en antagelse. På anmelderen har sammenhængen ikke virket dokumenteret – men nok inspirerende. Indflydelse i negativ retning på den store komparative kvantificering og analyse har denne overordnede tese dog på ingen måde haft.

Under læsningen kan man konstatere et ikke ringe antal gentagelser af informationer og synspunkter. Formentlig er de dog nødvendige, når bogen også skal kunne fungere som opslagsværk. Både som fremstilling og som referenceværk er *Navies and Nations* et storværk, som har alle forudsætninger for at blive standardværket i den internationale forskning.

Ole Feldbæk

TROELS FINK: Landsbyfællesskabet i Rinkenæs 1550-1769. Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 69. Aabenraa 1989. 104 s.

For mere end 50 år siden stødte professor Troels Fink i forbindelse med arbejdet på sin store bog: »Udskiftningen i Sønderjylland indtil 1770« (1941) på et dokument indeholdende en aftale indgået 11/7 1550 mellem hertug Hans den ældre af Haderslev og Frantz og Gregers Ahlefeldt til Søgård om rebningen af jorden til Rinkenæs by ved Flensborg fjord. Ifølge dokumentet havde bymarken indtil da ligget som »gribsjord«, men nu bestemte hertug Hans, at marken skulle rebes og deles efter landsret. Forfatteren lovede i en note til bogen, at han senere ville skrive en afhandling om det vanskelige begreb gribsjord. Med den foreliggende bog har han ikke alene holdt løftet men også givet en instruktiv skildring af agrarstrukturen i et sønderjysk sogn indtil udskiftningen i 1769.

Grunden til at netop dette dokument (original i Hansborgarkivet i Rigsarkivet, trykt i Louis Bobé: Slægten Ahlefeldts Historie bd. III s. 124 f., i dansk oversættelse gengivet i bogen om Rinkenæs s. 97 f.) i den grad har vakt forfatterens interesse er, at han opfatter omlægningen fra gribsjord til rebet jord som ensbetydende med, at herved blev landsbyfællesskabet indført i Rinkenæs. Forfatteren har naturligvis ret i, at vi ikke mindst takket hans egne undersøgelser har et ret præcist kendskab til, hvordan landsbyfællesskabet blev ophævet, men vi ved i realiteten intet om, hvordan det blev indført, så det er klart, at dokumentet fra 1550 er af interesse.

Det er dog et spørgsmål, om man kan gå så vidt, som forfatteren gør, i tolkningen af processen i 1550. Helt afgørende for denne vurdering er, hvorledes man skal opfatte kildens ord om, at »Ringknisse velt van olden jarenn .. gripeserde und nicht vormals tho repe gewesen« (at Rinkenæs mark fra gammel tid .. har været gribsjord og ikke tidligere har været rebet). Troels Fink mener, at begrebet gribsjord »repræsenterer tilstanden før fællesskabet blev indført« (s. 21), men der er nok grund til at lægge vægt på f.eks. Arent Berntsens definition (Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed, 1656 s. 447): »Gribsjord er den jord og en bys ganske mark, som ikke med reb er målt«. Troels Fink forestiller sig vist, at gribsjord er ensbetydende med, at bymarken var delt i et antal blokke, der blev dyrket individuelt fra hver gård uden nogen form for fællesskab. Der er dog snarere tale om, at gribsjord betyder, at der var et uregelmæssigt landskifte (se Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk, artiklen »landskifte«) samtidig med, at agrenes bredder ikke var regulerede efter noget fast system, men derfor kan der jo

sagtens have været praktiseret et udbygget landsbyfællesskab, som bestemt ikke forudsætter, at agerjorden er rebet.

Til gengæld er det interessant at se, hvorledes bymarken i 1550 blev inddelt, således at de adelige godsejere beholdt en række særjorder, medens bøndernes marker blev fordelt i forhold til den landgilde, som enhver var ansat for i de ældste tilgængelige registre. En anden undtagelse var dog kirkens jorder »som hverken må øges eller mindskes«, og tilsyneladende også præstegårdens tiliggende, som ikke kom med i rebningen, da der ikke svarede afgifter af den.

Med de ovenfor anførte overvejelser skal bogen anbefales for alle, der interesserer sig for de gamle agrarstrukturer både i hertugdømmerne og i kongeriget. Dog kunne der godt være ofret et par minutter mere på korrekturlæsningen: Det er således på s. 95 noget meningsforstyrrende, at der hele to gange tales om »mageskrifter«, og på samme side anføres, at en tønne land svarede til en tønne udsæd før Christian V.s matrikel, hvilket dog principielt er to helt forskellige begreber, samt at fra 1682 var en tønne land et areal på 140.000 kvadratalen, hvilket er 10 gange for meget.

Karl-Erik Frandsen

Kancelliets brevbøger vedrørende Danmarks indre forhold. I uddrag udgivet ved JENS HOLMGAARD af Rigsarkivet. København, G.E.C. Gads Forlag. 1647: 1989, 486 s., 1648: 1991, 311 s.

Som omtalt i Historisk Tidsskrift bd. 88 s. 429 er udgivelsen af en af de helt centrale kildeudgaver til dansk historie, nemlig Kancelliets Brevbøger, efter mange års stilstand blevet genoptaget.

Fhv. landsarkivar Jens Holmgaard har med stor energi kastet sig over opgaven, således at bindet dækkende 1646 kom i 1987, og derefter er der med stor præcision kommet et bind hvert andet år. Udgiveren har ydermere skrevet en meget oplysende afhandling om de kildekritiske problemer ved benyttelsen og udgivelsen af Kancelliets Brevbøger i »SPOR-arkiver og historie« (Afhandlinger tilegnet Niels Petersen, 1987). Jens Holmgaard har heri meget overbevisende dokumenteret, at brevbøgerne ikke, som man hidtil har troet, er blevet til ved at de yngre sekretærer i kancelliet, efterhånden som tjenesten tillod det, sad og skrev koncepterne, der havde været forlæg for de udgående breve, ind i tykke protokoller. Sekretærerne skrev derimod indførslerne på løse ark, og når tiden var inde, blev disse beskåret og indbundet, pagineret og forsynet med et register. Herved gik der dels ord og linier tabt, som var skrevet yderligt på papiret, og dels kunne der komme uorden i indførslerne.

Der er en hel del tilfælde, hvor der er bevaret såvel et koncept, en indførsel i en kopibog og det originale brev, og Holmgaards stikprøver viser, at der er mange fejl i indførslerne, som selvfølgelig er rettet i udgaven, når der er kontrolmuligheder, men ellers må teksterne jo gengives, som de foreligger.

Det er derfor vigtigt for brugerne at mærke sig, hvad Holmgaard skriver (s. 79): »Kancelliets Brevbøger er et overordentligt værdifuldt redskab for historieforskningen, men det er et redskab, der, navnlig hvad mange detaljer angår, ikke bør bruges ud over dets formåen«.

Jens Holmgaard har lagt et enormt arbejde i at lette brugernes udbytte af